

Eesti Kirjandusmuuseumi
folkloristika osakonna rahvausundi ja meedia töörühm
MTÜ Eesti Folkloori Instituut

Mäetagused

47

Hüperajakiri

(vaata ka: <http://haldjas.folklore.ee/tagused>)

Toimetajad

Mare Kõiva & Andres Kuperjanov

Tartu 2011

Toimetajad: Mare Kõiva & Andres Kuperjanov
Keeletoimetaja: Asta Niinemets
Kujundus ja fototöötlus: Andres Kuperjanov
Tõlgete toimetamine ja kokkuvõtted: Mall Leman
Uudiste ja tutvustuste toimetaja: Maris Kuperjanov
Küljendus: Maris Kuperjanov

Toimetuse kolleegium 2008–2014: Juri Berezkin (Kunstkamera, Peterburi, Venemaa), Kadri Humal-Ayal (Nairobi, Keenia), Janina Kursīte (Läti Ülikool, Läti), Pauliina Latvala (Helsingi Ülikool, Soome), Tamara Luuk (EV Alaline Esindus Euroopa Liidu juures, Brüssel, Belgia), Kazuto Matsumura (Tokyo Ülikool, Jaapan), Irina Nurijeva (Ajaloos, Keele ja Kirjanduse Instituut, Udmurtia), Diarmuid O'Giollain (Corki Ülikool, Iirimaa), Péter Pomozi (Eötvös Lorándi Ülikool (ELTE), Budapest, Ungari), Virve Raag (Uppsala Ülikool, Rootsi), Tiit Salasoo (Estonian Learning Materials, Sydney, Austraalia), Guntis Šmidchens (Washingtoni Ülikool, Seattle, USA), Vilmos Voigt (Eötvös Lorándi Ülikool (ELTE), Budapest, Ungari)

Trükitud Eesti Kultuurkapitali toetusel

Võrguversioon valmib riikliku programmi “Eesti keel ja kultuurimälu” projekti EKKM09-168 toetusel. Seotud Eesti Teadusfondi grandiga 8137.

Indekseerijad: MLA Folklore Bibliography, Ulrich's Periodical Directory, Internationale Volkskundliche Bibliographie = International Folklore Bibliography = Bibliographie Internationale d'Ethnologie, DOAJ, C.E.E.O.L., CEJSH, EBSCO Publishing Humanities International Complete

Toimetuse aadress: Mäetagused, Vanemuise 42–235, 51003 Tartu
tel +372 737 7740, +372 737 7709; faks +372 737 7706
meil: folklore@folklore.ee

ISSN 1406–992X

© EKM FO rahvausundi ja meedia töörühm
EKM Teaduskirjastus, F-seeria
MTÜ Eesti Folkloori Instituut
Kaas Andres Kuperjanov

Vihma väljakutsumise riitused udmurtide kalendritsükli

Tatjana Vladõkina, Galina Gluhhova

Teesid: Udmurdi rahvakultuuris on säilinud mitmeid arhailisi ümbritseva maailma tõlgendamise jooni. Kalendrikombestik ja -pühad on tänapäevani säilitanud vanimaid elemente rituaalide kõigil tasandil: tegevuses, esemetes, verbaalses ja akustilises osas jm. Kalendrit järgivas kombestikus on kindlalt juurdunud kahjurputukate ja röövikute ärasaatmis- või pulmarituaalid, mille erinevate koodide põhjalik uurimine aitab välja selgitada rituaalide semantika, kindlaks teha kalendri sünkroonsed diakroonilised aspektid ning annab tervikliku ettekujutuse rahvapärase maailmapildi mütopoeetilistest alustest.

Märksõnad: putukate ja röövikute ärasaatmine / pulmad, udmurdi rahvapärismus, vee-ema, vihma väljakutsumine

Sissejuhatus

Udmurdi traditsioonilises kultuuris on säilinud mitmeid arhailisi ümbritseva maailma tõlgendamise jooni. Sisuliselt tänaseni on udmurdi kogukonna sotsiaalse ja vaimse elu keskmes rituaalid, mis reguleerivad inimese käitumist looduses ja sootsiumis. Kalendrikombestik ja -pühad on tänapäevani säilitanud vanimaid elemente rituaalide kõigil tasandil: tegevuses, esemetes, verbaalses ja akustilises osas jm. Tavandi erinevate koodide põhjalik uurimine aitab välja selgitada rituaalide semantika, kindlaks teha kalendri sünkroonsed diakroonilised aspektid, annab tervikliku ettekujutuse rahvapärase maailmapildi mütopoeetilistest alustest. Udmurdi kalendritähtpäevade ja kommete spetsiifika vaatlemine pärimuskultuuri kontekstis lubab näha selle toimimist uuest küljest, lahendada mitmeid maailmavaatelisi ja kulturooloogilisi probleeme. Udmurdi rahvakalendri aspekte on uuritud alates 19. sajandi lõpust (Vereštšagin 1886 [1995], 1889 [1996]; Pervuhhin 1880–1888; Gavrilov 1891; Vassiljev 1906; Perevoztšikova 1993; Vladõkin 1994; Hristoljubova 1995; Vladõ-

kina 1998; Minnijahmetova 2000 jt). Käesolevas artiklis vaatleme vihma välja-kutsumise rituaale, mis kahjuks on seni pälvinud vähe tähelepanu. Nende hulka kuuluvad *нумыр келян/сюан* – röövikute saatmine/pulmad, *урбо келян/сюан* – lutikate saatmine/pulmad. Traditsiooniliselt vaadeldakse seda juhutavandina, mida korraldatakse vastavalt vajadusele, rituaali sisu ja terminoloogia keskenduvad otseselt putukate hävitamisele ilma igasuguse muu tagamõteteta. Uute andmete valguses saab rahvakalendri tavandi ja pulmarituaalide ja nende koostisosade mütoloogilise semantika alusel täpsustada nende rituaalide funktsionaalset määratlust. Et meile on tähtsad nende detailid, peatume üksikasjalikumalt lokaalsetel variantidel.

Putukate ja röövikutega seotud kombestik

19. sajandi allikates on Šarkani udmurtidelt (praegu Udmurdimaa ühe keskse rajooni territoorium) fikseeritud “lutikate ellujäämise” riitus, mida korraldati ööl vastu suurt neljapäeva. Arvati, et kombetalituse peab efektiivsuse huvides läbi viima asjatundja või vähemalt temalt õpetuse saanud isik (Vereštšagin 1995: 112). Suure neljapäeva öösel või varahommikul enne koitu kutsus pereinaine asjatundja lutikaid otsima (*урбо утчаны*). Kutsutu keerask leitud putukad (mitte vähem kui kolm) valgesse lõuendisse ja sidus kepi otsa sõlme. Veidi allapoole riputas ta vaskkellukese. Seejärel istus kaksiratsa kepile nagu hobusele ja “ratsutas” pulmalaulu lauldes jõe äärde (Vereštšagin 1995: 112–114).

Praeguse Tatarimaa terriotooriumil elavad udmurdid korraldasid lutikate pulma (*урбо сюан*). Ühte majja kogunes mitu naist, kellest üks ehiti pruudiks (*виль кышно*), kusjuures kohustuslik element oli suur narmastega rätik (*быркенчи*). Seejärel liikus pulmarongkäiku imiteeriv protsessioon mööda maju ja korjas lutikaid karpi. Pärast õuede läbikäimist pandi “pruut” istuma kelgule (talvel) või vankrile (suvel) ja veeti küla taha orgu/jäärakusse. Seal hakkas noorik itkema:

Монэ татсы кытсы куштыса кельтиды?

Кинлы вайды ти монэ?

[Miks te mind siia maha jätsite?

Kelle jaoks mind siia tõite?]

Teised jooksid minema, jättes ta üksi. Natuke aega istus ta vaikides, seejärel viskas lutikakarbi jäärakusse ja naasis külla.

Ühes variandis (praegune Kijassovo rajoon Udmurdi Vabariigi lõunaosas) pandi lutikas vanasse viisku, mindi pulmalauluga (*сюан гур*) jõe äärde ja visati viisk koos lutikaga vette (Vladõkin & Tšurakova 1986: 125).

Põhja-udmurdid korraldasid suvel kapsausside minemasaatmist (*нумыр келян*). Kogunes umbes 10–20 last ja mõned vanad naised. Iga osaleja aiamaalt korjati üksteise järel mööda vagu liikudes kapsalehtedelt usse, mis pandi vile-dasse viisku. Käies kõik aiamaad läbi, palmisid naised juuksed lahti, lastele riputati kaela kellukesed ja/või krapp. Kära, kisa ja kellahelina saatel suundu-ti tiigi äärde, püüdes mitte ainsamatki kapsaussi maha pillata. Sillal seistes visati pulmalaulu saatel viisk vette. Tagasi tuldi vaikides, püüti hoiduda vähi-matki häält tegemast.

Kirjeldatule sarnaneb Zavjalovo udmurtide jaanipäeva-eelne röövikute pulm (*нумыр сюан*). Õhtul kogunes kogu küla kellegi aiamaale. Naised panid selga rahvariided, sidusid pähe värvilised rätikud, meestel oli kohustuslik värviline särk ja müts. Aiamaale pandi suur laud, sellele laotati uus valge laudlina. Lauale pandi leib, sool, köögiviljad (kartulid, tomatid, kurgid), värske mesi. Kõik seisis ümber laua ja maitseisid toitu. Seejärel algas lustimine. Noored võtsid ühte kätte kapsalehe ja teise mooniõie ja laulsid:

*Коркалэн шулдырез нэнэй-дядяй вань чоже, / Азбарлэн но шулдырез
пинальёс но вань дыръя. / Кенослэн но шулдырез нильёс но вань
дыръя. / Возь выплэн но шулдырез выль кенак но вань чоже. /
Ульчалэн но шулдырез гырлыё вал вань дыръя. / Бакчалэн но шулдырез
мак сяська вань дыръя. / Мусо, мусо, кудое, кочон кудое, / Эшшо но
мусо кубиста туклячие. / Кибыдэ но нумырдэ ми съорамы нуомы. /
Зечсэ ми бакчае кельтомы, / Уродзэ съорамы бастомы. / Пичи но
вань, бадзым но вань, / Ваньды уляськелэ ми съоры*

[Tares on lõbus, kuni elus on isa ja ema, / õues on lõbus, kuni on lapsed. /
Kambris tore, kuni on tüdrukud. / Aasad on kenad, kuni on noorikud. /
Tänav lõbus hobuste (loogal) ja kelladega. / Aia ilu on õitsvates mooni-
des. / Plus ja kaunis mu isamees kapsajuurikas, / veel armsam lang-kap-
sas. / Putukad ja ussid võtame kaasa. / Kõik hea jätame aiamaale, / kõik
halva viime endaga minema. / Siin on noored, siin on vanad, / tulge kõik
meiega].

Laulmise ajal kõndisid eakad naised piki peenraid ja korjasid kapsausse.

Eeltoodust võib järeldada, et koduste putukate ja kapsausside peletamine oli rangelt piiritletud ajavahemikuga suurest neljapäevast südasuveni. Muist-sete ettekujutuste kohaselt oli suur neljapäev uue aasta lävi. Usuti, et sellel ööl tulevad surnud elavate juurde, uitavad tondid (*жобъёс, ишанъёс*), aktivi-seeruvad nõiad. Kurja jõu eest hoidumiseks olid omad tegevused, mis aitasid seda teispoolsusse tagasi saata (vt saatana väljaajamise kombestikku – *шайтан уляян / урай*). Nädala algus suure neljapäevani oli inimeste eluasemete ja

ümbritseva keskkonna puhastamise aeg. Naised korraldasid külades talguid (веме) ning pesid põrandaid, lagesid ja seinu järgemööda igas tares. Antud kontekstis ei tundu juhuslikud ka putukate väljaajamise tähtajad, mis seostuvad otseselt suure neljapäeva puhastuskombestikuga (vrd sellega seoses komidel levinud putukate “matuseid” ja röövikute minemaajamist: Mikušev 1973: 36; Latõševa & Ostapova & Filippova 2009: 29–31).

Maaviljelusaasta jagunemine udmurtidel

Udmurdi rahvakalendri (maaviljeluskalendri) kohaselt jagunes aasta üldjoontes kaheks osaks: uue aasta alguseks loeti nii kevadet kui ka sügist. Veel 19. sajandil kirjutas Grigori Vereštšagin, et uut aastat loevad udmurdid alates sellest ajast, kui algavad maatööd: “Kuigi nad [udmurdid] nimetavad jaanuarikuu esimest päeva uusaastaks (виль ар) ei tähenda see neile midagi; uusaastaks nimetatakse seda päeva ainult sellepärast, et selle kuupäevaga piirnevad valitavad ühiskondlikud ametid ja üldse igasugune tähtajaline teenistus” (Vereštšagin 1995: 35).

Kevadise uue aasta algusega seotud tavandis on tänini kindlalt püsinud esimese vao ajamise kombestik (Акашка/Акаяшка/Тырыны потон/Теры поттон – künnile sõit, sahapidu), mis on liitunud kristlike lihavõtetega (Бидзыннал/Беликтэм/Паска). Sügisese uue aasta alguse ettekujutus on udmurtide rahvapärimuses säilinud fragmentaarselt. Põhja-udmurtidel on praeguseni säilinud kevad-suvise ja sügis-talvise perioodi vastavuses terminite parallelismis: *вы вьлын сылон* (veel seismine, ukj 19. augustil) ja *йо вьлын сылон* (jäl seismine, 19. jaanuaril). Nii võime oletada, et ajavahemiku suurest neljapäevast umbes augusti keskpaigani käsitleti udmurdi vanas kultuuris terve aastana. Teisisõnu loeti sügis-talvist ja kevad-suvist poolaastat iseseisvateks ajaüksusteks. Sellest, et kumbagi neist peeti eraldi aastaks, annab tunnistust ka põhja-udmurtide väljend *гужем-толэн улыны* (elada suvi ja talv), mis tähendab terve aasta elada (vrd vene väljendiga *Сколько лет, сколько зим* [palju aastaid, palju talvi]). Iga poolaastat peeti täielikuks ja terviklikuks. Kristluse vastuvõtmisega poolaastad liideti ja sügispoolaasta alguseks hakati lugema eelijapäeva. Seda võib oletada udmurdi nimetuse *Виль/Виль нунал* (uus/ uus päev) põhjal (tänapäeval seostub see terminoloogia ainult uudseviljaga), mis otseselt viitab pärast suvist pööripäeva (*инвожо*) saabuva uue tsükli algusele. Seda arutluskäiku toetab ka fakt, et udmurdi terminil *ар* (aasta, aeg) leidub vaste komi keeles, kus *ар* [ar] tähendab sügist (Alatõrjev 1988: 98–99).

Ilmselt sai just putukate “ärasaatmise/väljaviimise” sesoonsus ja hiline side puhastusrituaalidega põhjuseks, miks neid tõlgendatakse üksnes tõrjekom-

bestikuna. Kui aga vaadata osaliste rollijaotust ja tegevustikku, atribuutikat, muusikalist saadet ja laulude sümboolset kujundlikkust, selgub nende arhailine semantika.

Eriti ilmne on vaatlusaluste kommete pulmasümboolika: imiteeritakse pulmarongkäiku (kellukesega kepp hobuse asemel, pruudiks rõivastatud naine, kellukestega naised tirimas “pruudiga” kelku), mida saadab pulmalaul. Pulmasüžeede ja -sümbolite rohkus on antud näidetes tingitud ühest küljest “tüpoloogilisest sarnasusest perekondlike ja kalendaarsete pühade kui siirderituaalidega: on teada sügisese maskeerimise pulmarongkäiku imiteerivad paiksed variandid; pulmalaulud on olulisel kohal vastlakombestikus. [...] Sügisest lehma või hobuse pea ja jalgade ohverdamisega mälestusrituaali (йыр-пыд сётон) saadavad samuti pulmameloodiad” (Vladõkina 2006: 54). Teisest küljest on pulmateema aktualiseerunud nähtavasti putukate tõrjumise polüsementiliste loomuga rituaal-maagilises kombestiks, mille põhifunktsiooniks oli vihma väljakutsumine. Kombestiku esialgne mõte kadus hilisemates kihistustes arhailiste mütoloogiliste vaadete kadudes. Kuid see ei kadunud kalendritrituaalidest, mille eesmärk on ära hoida põuda. Erinevalt teistest palju “mõistetavamatest” rituaalidest osutus see sümboolika poolest kõige küllastatumaks.

Veekogude hoidmine ja vihma väljakutsumine

Juba maaviljeluskalendri alguses püüdsid udmurdid ära hoida võimalikku õnnetust. Peaaegu kõik kevad-suviste kalendripidustuste palved-loitsud sisaldasid jumalatele palvet saata vihma (зор) või niiskust (мускыт): “... Гужем нунальн шуныт-лэськыт нунальёстэ ке сётсал, небыт зорьёстэ сётсал ке...” [Kui annaksid suveajal sooje ja pehmeid päevi, sooje vihma kui annaksid...] (Vassiljev 1906: 341–342).

Hädatarviliku niiskuse säilitamise huvides pööruti otse loodusjõudude, veeallikate poole. Iseloomulik näide on põhja-udmurtidele omane üks esimesi jõgede jääst vabanemise aegseid rituaale – jää minemasaatmine (йо келян). Kogu küla läheb pidulikus riides jõe äärde, kaasas tavanditoidud ja joogid. Pärast ohvritoomist algab sillal laulude saatel vastastikune kostitamine ja pidutsemine. Pidutsemise ja ohvritoomise aluseks on meelehea toomine jõgedele (куасьмылысьтэм мумыос – mitte kunagi kuivavad ema-jõed, визыл бызись ю-шур мумыос – rahulikult voolavate jõgede esiemad) (Pervuhhin 1888: 9–10), aga hiljem palve jõe hingelevaimule (ву-кузё/вумурт) joota veega inimesi ja karja, niisutada põlde, hoida ära põuda ja ikaldust, tulekahjusid ja taude. Vee kultuse kõige olulisem osa on seotud suhtumisega allikatesse ja see aktuali-

seerus suvise pööripäeva (ИНВОЖО-ДЫР) ajal. Allikate staatust, nende pühadust rõhutavad rüvetamise keelud: "Meie allikas ei tohi pesu pesta: äike tuleb." Tõvepuhanguid (paised ja koorikud inimese kehal) seletati ettekirjutuste (tabu) rikkumisega. Erilist tähelepanu nõuavad allikad uskumuste kohaselt "ohtlikul" ajal. Keskpäeval ei tohtinud ammutada vett nõgise katlaga ega vee ääres lärmata. Põhja-udmurtidelt on üles tähendatud komme mitte minna vee järele kella neljani päeval, katta allikas "kurja" päikese ajal (ohtlik üleminekuaeg) valge laudlinaga.

Põuda loeti jumalate karistuseks üldkehtivate normide rikkumise eest, kalendrituaalide mittetäieliku täitmise eest. Sel puhul sooritati vihma väljakutsumise riitus (зор курон) – maaviljeluses sisuliselt ainus episoodiline kombetalitus, mida sooritati vastavalt vajadusele. Oletati, et rituaalmaagilised tegevused toovad kaasa soovitud tulemuse: vanad naised ja lapsed valasid jõe ääres üksteist veega üle ja tõukasid üksteist vette, mõnikord viidi jõe äärde must või hall oinas ja tõugati vette; külas pritsiti ja isegi valati veega üle vastutuliijaid; piserdati maju, aedu ja väravaid. Allika põhjast võeti mulda ning pilluti sellega üksteist ja aknaklaase. Muda akendelt ära ei pühitud, selle pidi maha pesema vihmavesi. Vihma väljakutsumise mõnevõrra tagasihoidlikumaks variandiks võib lugeda pudrusöömise kommet (Жук сиён), kus üks või kaks eakat naist kogusid 5–6aastased lapsed jõe äärde, keetsid suures katlas putru ning "kostitasid" sellega jõge ja kombetalituses osalejaid.

Vihma väljakutsumise kombestik ei oleks täielik putukate minemasaatmise rituaalita, mille sümboolikas on põimunud arhailised ja hilisemad kihistused, mis eriti eredalt ilmneb tegevustikus (vrd sellega seoses slaavi kultuuri kohta avaldatud materjale: Gura 1995a: 491; Gura 1995b: 355; Gura 2004: 370–371).

Manipulatsioonides putukatega (nende kogumine vanasse viisku, karpi, riidenutsakusse, kapsalehte; viskamine jõkke või jäärakusse) kajastuvad usundilise maailmavaate iidset kihid vee ja selle peremeeste polüsemantilise sideme kohta, mis on rekonstrueeritud vanade loitsutekstide põhjal. Maapealsed veed asuvad üsna hilistekkelise vetevaimu (вумурт – veeinimene) kaitse all, taevane vesi – loov, esmasündinu – on aga taevase vee esiema (põhjaudmurtidel Ю-Кылчин, lõunaudmurtidel Инву-мумы/Инву) kaitse all: Быдзым Иньмарлы, Кылчинлы, Ю-Кылчинлы, Мумы-Кылчинлы, Музьем-мумылы пияз пониськом, мед далтытоз! Зеч ардэ сёт, шуныт уйдэ сёт, шуныт зордэ сёт, лысвудэ сёт...! [Suurele Inmarile, loojale Kõltšinile, Veele-esivanemale/ Vettloovale emale, emale-esivanemale, emale-maale paneme põue [ohvrianni], las [vili] võrsu! Hea aasta andke, sooje öid andke, sooje vihmua andke, kastet andke...!] (Wichmann 1893: 123–124).

Invu (taevane vesi/niiskus) on ka suguvõsa kaitsja. Mitmes kohalikus traditsioonis pöörduti pühamus ülemiste jumaluste kolmiku ja suguvõsa jumaluste kõrval palvetes tema poole (*Будзым Инмаре, Инэ-вуэ, воршудэ...* [Suur Inmar, suur taevane vesi, voršud...]). Palvet saadeti vilemänguga, kusjuures sel hetkel kõlavat viisi nimetati *инву утчан гур* (taevase vee/ kaste otsimise viis). See saatis ka laulu, millega *tuno* (туно – šamaan, ennustaja) viis enda järglase valimise rituaalis ekstaasi. Selgeltnägemise õnnistust saatva Invu poole pöörduti ennustamise ajal, ohverduskoha valikul ja ohvri määramisel. Taevase niiskuse meloodiat (*Инву гур*) esitati kevadiste põllutööde lõppu märkiva vaopeo (*Гершыд*) ajal. Ettekujutus taevasest veest (*invu*) sisaldab seega ühe esivanema kingitud jumaliku õnnistuse ideed. Võib-olla on just see idee vihma väljakutsumise kombestiku pulmaosiseks, kus üks peategelasi kehastub pruudiks/noorikuks (*быль кен*). Antud tegelase puudumist kompenseerib rituaali saatev muusika – pulmaviis. Selle hetke laulude erootiline sümbolika (meeste ja naiste suguorganite võrdlemine aedviljadega – kapsajuurika või kapsaga) kannab meie arvates sama ideed. Kapsausside kasutamises vihma väljakutsumise kombestikus ilmneb vee-ema hüpostaas veelgi selgemalt, kuivõrd kapsavulva kujundil on udmurdi kalendrikombestikus läbiv joon (eriti sageli võib seda kohata sügismaskeeringute lauludes, tädi Kapsaks kutsutakse ka vastlatopist).

Paljude rahvaste kultuuris esineb naissoost veejumaluse polüfunktsionaalsus ja mitmepalgelisus (Rabinovitš 1987). Invu-mumõ (taevane esiema vesi) antropomorfsele kujule eelnes arvatavasti tema arhailine hüpostaas – vesimadu, mille maapealseks projektsiooniks olid kombestikus putukad (lutikad, röövikud) (Kozlova 2006: 40 jj). Udmurdid tõid ohvri veele, imiteerides samal ajal kodusesse olustikku naasmist.

Eeltoodu põhjal võib öelda, et kahjurputukate ärasaatmise kombestik on kohandatud kindlatele hooaegadele, ja need on kalendritsükli lahutamatu osa ning seetõttu ei saa neid pidada juhuslikeks. Putukate ärasaatmise kombestik on olemusel polüfunktsionaalne, kusjuures kõige arhailisem on neist vihma väljakutsumise idee.

Tõlkinud Asta Niinemets

Kirjandus

Alatõrjev 1988 = Алатырев, Василий. *Этимологический словарь удмуртского языка*: Буквы А, Б. Ижевск: НИИ при СМ УАССР (http://api.ning.com/files/SCiUu6Te4gWSk8pa*fulI67pB3cluw4KJCf9G9-Vzfd0EsynMFD42U2UiWPybc05ej5W1lQT6tjNcluK0Xk-C2Gix9On4Vmd/alatyrevetymology.pdf – 19. märts 2011).

Gavrilov 1891 = Гаврилов, Борис. Поверья, обряды и обычаи вотяков Мамадышского уезда, Урясь-Учинского прихода. *Труды IV Археологического съезда в России 2*. Казань.

Gura 1995a = Гура, Алесандр. Гады. Толстой, Никита (peatoim). *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах 1*: А–Г. Москва: Международные отношения, lk 491–493.

Gura 1995b = Гура, Алесандр. Змея. Толстой, Никита (peatoim). *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах 2*: Д–К (Крошки). Москва: Международные отношения, lk 333–338.

Gura 2004 = Гура, Алесандр. Насекомые. Толстой, Никита (peatoim). *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в 5-ти томах 3*: К (Круг) – П (Перепелка). Москва: Международные отношения, lk 370–371.

Hristoljubova 1995 = Христолюбова, Людмила. *Калык сямьёсты чакласа* [Udmurdi rahvakombed]. Ижевск: Удмуртия.

Kozlova 2006 = Козлова, Наталья. *Восточнославянские мифологические рассказы о змеях*. Систематика. Исследование. Тексты. Омск: Издательский дом Наука.

Latõševa & Ostapova & Filippova 2009 = Латышева, Вера & Остапова, Елена & Филиппова, Валентина. *Язык поэзии коми*. Сыктывкар: Изд-во Сыктывкарского ун-та.

Mikušev 1973 = Микушев, Анатолий. *Эпические формы коми фольклора*. Ленинград: Наука.

Minnijahmetova 2000 = Миннихметова, Татьяна. *Календарные обряды закамских удмуртов*. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН.

Perevoztšikova 1993 = Перевозчикова, Татьяна. Представления о мире и народный календарь. Пименов, Владимир (teadustoim). *Удмурты: историко-этнографические очерки*. Ижевск: Удмуртский институт истории, языка и литературы УрО РАН.

Pervuhhin 1880–1888 = Первухин, Нил. *Эскизы преданий и быта инородцев Глазовского уезда*. Эскиз III. Вятка.

Rabinoviš 1987 = Рабинович, Елена. Богиня-мать. Токарев, Сергей (peatoim). *Мифы народов мира*. Энциклопедия (в 2 томах) I (А–К). Москва: Советская Энциклопедия, lk 178–180.

Vassiljev 1906 = Васильев, Иоанн. Обозрение языческих обрядов и верований вотяков Казанской, Вятской губерний. *Известия Общества археологии, истории и этнографии при Императорском Казанском университете* 5. Казань.

Vereštšagin 1886 [1995] = Верещагин, Григорий. *Вотяки Сосновского края*. Собрание сочинений в 6 т. I. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН.

Vereštšagin 1889 [1996] = Верещагин, Григорий. *Вотяки Сарапульского уезда Вятской губернии*. Собрание сочинений в 6 т 2. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН.

Vladõkin 1994 = Владыкин, Владимир. *Религиозно-мифологическая картина мира удмуртов*. Ижевск: Удмуртия.

Vladõkin & Tšurakova 1986 = Владыкин, Владимир & Чуракова, Римма. Обряд «йыр-пыд сётон» в поминальном ритуале удмуртов. *Музыка в свадебном обряде финно-угров и соседних народов*. Таллинн: Ээсти раамат, lk 108–133.

Vladõkina 1998 = Владыкина, Татьяна. *Удмуртский фольклор: проблемы жанровой эволюции и систематики*. Монография. Ижевск: УИИЯЛ УрО РАН.

Vladõkina 2006 = Владыкина, Татьяна. Атрибутивные и вербальные параллели в удмуртском и русском свадебном ритуалах. Гацак, Виктор & Владыкина, Татьяна (vast toim). *Русский Север и восточные финно-угры: проблемы пространственно-временного фольклорного диалога*. Материалы I Межрегиональной конференции и VII Международной школы молодого фольклориста. Ижевск, 23–26 октября 2005 г. Ижевск: АНК, lk 50–57.

Wichmann, Yrjö 1893. *Wotjakische sprachproben. I. Lieder, Gebete und Zaubersprüche*. Suomalaisen-ugrilaisen seuran Aikakauskirja 11: 1. Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino.

Summary

Rites Associated with Conjuring Rain in the Udmurt Calendar Cycle

Tatjana Vladykina, Galina Glukhova

Key words: conjuring the rain, Udmurt folk tradition, warding off/wedding of insects and pests, Water Mother

Several archaic features of interpreting the surrounding world are still present in Udmurt folk culture. Calendar-related customs and feasts still preserve the oldest elements at all levels of rituals: in activities, artefacts, verbal and acoustic fields, etc. The dismissal of pests and caterpillars, and their wedding rituals, are deeply rooted in calendar customs. The thorough study of the codes of these rituals would help to determine the semantics of rituals, ascertaining the synchronic-diachronic aspects of the calendar, and provide an integral imagination with regard to the mythopoetic founda-

tions of popular worldview. Relying on the analysis of the specificity of Udmurt calendar feasts and customs, it becomes obvious that the tradition of warding off vermin takes place in different seasons and is an inseparable part of the calendar cycle. Having analysed the specificity of Udmurt calendar feasts and customs, the rituals associated with the dismissal of insects is intrinsically polyfunctional, whereas the most archaic feature therein is the idea of conjuring the rain.